

تبیین جایگاه و نقش اربعین در ارتقای پرستیژ ژئوپلیتیکی تشیع

افشین متقی^۱

دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

رضا ملاحسینی اردکانی

دکترای جغرافیای سیاسی و پژوهشگر دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۹/۱۸۰

چکیده

امروزه در مباحث ژئوکالچر، پرداختن به تحرکات و اجتماعات بزرگ و اثرگذار به عنوان یکی از جلوه‌های پرستیژ ژئوپلیتیکی، اهمیت مطالعاتی فزاینده‌ای یافته است. در میان شیعیان، زیارت از مناسک و شعائر بسیار مهم دینی است و در متون روایی شیعه تأکید زیادی بر آن شده است. اما وقتی روی زیارت کربلا تکیه می‌شود، مسئله صرفاً جنبه فردی و معنوی ندارد و باتوجه به عقب سیاسی-هویتی واقعه عاشورا، کارکردهای سیاسی-اجتماعی این زیارت پررنگ‌تر می‌شود. در این میان بر زیارت اربعین بیش از دیگر روزها تأکید شده و اربعین از این منظر، صرفاً یک آیین مذهبی و درون دینی نیست؛ بلکه باید آن را آیینی انسانی، فراملیتی برشمرد که ظرفیت‌های پیدا و پنهان آن می‌تواند در راستای ارتقای پرستیژ ژئوپلیتیکی شیعه در آغاز هزاره سوم اثرگذار باشد. حضور چنین جمعیتی برای شرکت در یک مراسم فی نفسه بسیار مهم و یک رویداد بزرگ می‌تواند تلقی شود. این مقاله که به شیوه توصیفی-تحلیلی گردآوری گردیده، با استفاده از مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و همچنین مشاهدات میدانی نگارندگان در چند دوره پیاده‌روی اربعین، در صدد است تا در قالب ادبیات علمی و تخصصی حوزه جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک، به این سوال پاسخ دهد که امروزه و در عصر جهانی شدن، پیاده‌روی اربعین چگونه توانسته است به ارتقای پرستیژ ژئوپلیتیکی تشیع کمک کند.

واژگان کلیدی: تشیع، اربعین، ژئوپلیتیک، پرستیژ ژئوپلیتیکی.

مقدمه

در سنت شیعه نیز همانند سایر مذاهب و ادیان، مجموعه‌ی مناسکی وجود دارد که از احکام و دستورات دینی و نیز رویدادهای خاص دینی (نظیر شهادت و ولادت، اعیاد و سایر رویدادهای موجود در تقویم دینی) برخاسته‌اند. در این میان، برخی از نمادها و مناسک دینی از اهمیت بیشتری نسبت به سایر مناسک نزد پیروان برخوردارند. علت برجسته شدن برخی نمادهای دینی نزد پیروان هر دین را می‌توان در بسترهای شکل‌گیری حافظه‌ی دینی آن اجتماع و خوانش‌های مختلفی که از نمادهای دینی متفاوت در ادوار مختلف تاریخی به عمل می‌آید، جست‌وجو کرد. قیام امام حسین(ع) و خوانش‌های متعددی که از آن روایت در طول تاریخ به عمل آمده به امام حسین(ع) و روایت عاشورا رنگ و بویی زنده و پویا بخشیده است و این پویایی را می‌توان در مناسک عزاداری خاص عاشورا و اربعین نیز مشاهده کرد؛ چنانکه گویی امام حسین(ع) در حیات اجتماعی شیعیان پایه‌ی زمان حرکت می‌کند (Bod, 2019: 6). اگرچه اهمیت مناسک دینی و کارکرد آن در بین اجتماعات مذهبی متفاوت است، در میان شیعیان زیارت از مناسک و شعائر بسیار مهم دینی است و در متون روایی شیعه تأکید زیادی بر آن شده است. نظام نمادی و توجیهی زیارت عمدتاً شامل مجموعه احادیث و روایاتی است که در فضیلت و ثواب زیارت از پیامبر اسلام(ص) و امامان شیعه نقل شده و از سوی مراجع شیعی نیز مورد تأکید قرار گرفته است (Yousefi & Others, 2012: 190). در فرهنگ شیعه برای زیارت، علاوه بر پاداش‌های اخروی، فواید و ثمرات مختلفی از جمله تزکیه نفس و خداشناسی، بیداری دل‌ها و یاد آخرت بیان شده و زیارت، بیانگر اعلام وفاداری و ابراز ادب و ارادت به مراد است (Homayun & Bod, 2016: 55).

اما وقتی روی زیارت کربلا تکیه می‌شود، مسأله دو جنبه دارد. یکی نفس زیارت و ثواب آن؛ دیگری جهت‌دار بودن آن برای تأثیری که این مسأله بر روی زنده نگاه داشتن شریعت و عدالت دارد. از مهمترین عوامل تبدیل عاشورا به یک فرهنگ و اندیشه و تداوم آموزه‌های آن، تأکید فراوان ائمه اطهار(ع) بر زیارت کربلا بوده است. در طول سال کمتر زمان مهمی را می‌توان سراغ گرفت که زیارت کربلا از جمله اعمال و آداب آن نباشد. آنچه برای شیعه اهمیت داشته این است که این اسوه را به گونه‌ای حفظ کند که سخت در خاطره‌ها بماند و نه تنها حضور زبانی که حضور واقعی در خط‌مشی تاریخی یک شیعه داشته باشد. رابطه میان شیعه با این بخش تاریخ باید هر لحظه تجدید شود و خاطره آن محفوظ بماند. دست‌کم یکی از ابرازهای که این ارتباط را نیرومند می‌کند، زیارت است. اینجاست که بحث زیارت با دیدار با این بخش از تاریخ مقدس شیعه، اهمیت ویژه می‌یابد. در واقع زیارت امام حسین(ع) نوعی تجدید دیدار و تجدید عهد با آن حضرت و آرمان‌های اوست. از همان روزهای نخستین تا کنون زیارت کربلا یکی از شعائر مهم دینی نزد شیعیان تلقی می‌شود (Jafarian, 2009: 327). بسیاری از آداب و سنن اجتماعی و فعالیت‌های عمرانی و تلاش‌های فرهنگی و دینی و شیعی در ارتباط با زیارت کربلا شکل گرفت و تاریخ آن تا اعماق قرون مختلف و به صورت نمادین ادامه یافت. این آداب و رسوم شیعی از حالت موقت و سطحی فراتر رفت و گرایش شیعی را تا ژرفای تاریخ منحصر بفرد خود پیوند داد. به گونه‌ای که هر سال پس از سال دیگر جنبه نمادین آن قوت

گرفت. افزون بر اینکه در طول زمان و پیوسته، این مناسبت‌های زیارتی از بعد سیاسی خاصی با شاخ و برگ فراوان برخوردار شد (Taher, 2017: 165). در سالهای اخیر و پی از سقوط صدام و با بر هم خوردن نظام مذهبی و سیاسی سابق در عراق، شیعیان فرصت و مجال بیشتری برای زیارت اعتاب مقدس عراق پیدا کرده‌اند و بویژه زیارت اربعین در این سال‌ها با اجتماع میلیونی شیعیان از سرار جهان به موضوعی قابل توجه و واجد اهمیت برای بررسی و تحقیق مبدل شده است. در این تحقیق که به شیوه توصیفی - تحلیلی گردآوری گردیده، محقق با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای شامل اسناد، مدارک، کتب و تحقیقات انجام شده تحلیل محتوا نموده و با استفاده از مطالعات نظری و مقایسه یافته‌های علمی - پژوهشی و همچنین انجام مصاحبه‌های تفصیلی و عمیق با اندیشمندان و صاحب‌نظران این حوزه به گردآوری اطلاعات و تحلیل آنها پرداخته است. همچنین باتوجه به موضوع مورد بررسی و به منظور درک بهتر فضای جغرافیایی، نگارندگان چهار سفر به شهر کربلا داشته که دو مورد از آنها حضور در راهپیمایی اربعین بوده است.

مبانی نظری

کربلا و هویت بخشی سیاسی تشیع

نویسندگان بسیاری به تشریح واقعه عاشورای ۶۱ هجری قمری پرداخته و آنرا با عناوین و نام‌های بسیاری همچون «حادثه کربلا»، «قیام حسینی»، «نهضت عاشورا»، «واقعه طف یا نینوا»، «مکتب عاشورا» و... یاد کرده‌اند. همه این تعبیر در جای خود صحیح اند و نشانه ذوابعاد بودن و اهمیت و در عین حال حاکی از دشواری تعیین ماهیت دقیق و قطعی این واقعه دارد (Heydarnia, 2016: 98). در واقع جنبش کربلا به عنوان یک نهضت مقدس و یک حرکت سیاسی از نوع انقلابی آن، پایدارترین جنبش سیاسی مذهبی، در فرهنگ سیاسی شیعه است. در تاریخ اسلام، نهضت عاشورا نقطه عطفی است که از جنبه‌های گوناگون، آغازگر تحولات در ساخت، بافت و اندیشه جامعه مسلمانان بوده است. واقعه کربلا اگرچه برای شیعیان بسیار اندوه‌بار بود اما خود نقطه عطفی در تاریخ تشیع به شمار می‌آید و در تکوین تشیع بیشترین سهم را ایفا کرده است و تأثیر فراوانی بر جوامع شیعه در قرون بعد گذاشت که این تأثیرات تا به امروز نیز استمرار دارد (Mirshahi, 2017: 39). ائمه شیعه، تلاش زیادی در جاودانه کردن حرکت کربلا داشتند و تأثیر آن را ورای یک اثر سیاسی صرف مخصوصاً قیام مسلحانه، بسیار بالاتر بردند. اولاً کوشیدند تا کربلا را میان امت جاودانه کنند و این با سنت روضه خوانی و زیارت دنبال شد. همچنین توصیه در رفتن به زیارت کربلا و حتی برابر دانستن آن با حج بلکه افضل بودن بر آن در ادامه همین جاودانه‌سازی بود. انشای زیارت‌نامه‌ها، بعد دیگر این امر را تشکیل می‌داد که در اسوه کردن حادثه کربلا اهمیت زیادی داشته است (Jafarian, 2009: 325). حجم گسترده‌ای از احادیث و دستورالعمل‌ها که در خصوص سیدالشهدا (ع) در ابواب مختلف کتاب‌های حدیثی و حتی فقهی شیعه وجود دارد، منبعی الهام بخش و بسیار گویا در تلاش اولیاء دین، برای الگوسازی قیام کربلا می باشد. در ادبیات شیعی، قیام امام حسین (ع) حالت نوعی الگو و اسوه را یافته است. یعنی از حالت یک واقعه در یک زمان درآمده، تعمیم یافته و نوعی بی‌زمانی یا فرازمانی در آن لحاظ شده است. از این مهمتر، به صورت عاطفی، با هویت

یک فرد شیعه ممزوج شده و به نوعی جزو معتقدات او در آمده است (Mortezavi, 2001: 103). در روایت‌های مختلفی که از این واقعه یکسان، متناسب با فوریت‌ها و نیازهای حاکمیت، روشنفکران و متن مردم در تاریخ معاصر بازخوانی می‌شود (ابزاری شدن روایت) نشان می‌دهد که این روایت، گاه ابزار «انتقاد» می‌شود و گاه ابزار «بسیج توده‌ها»، گاه ابزار «سرکوب» و گاه «مقاومت» و این تکثروایی ظرفیت‌های این روایت را برای بازتفسیرپذیری در جهت ابقا یا ایجاد منافع اجتماعی سیاسی اکثریت و اقلیت نشان می‌دهد؛ روایتی که در ادوار مختلف تاریخی هربار به نحوی بخشی از حافظه دینی ع را به خود اختصاص داده است. باید در نظر داشت که تشیع، براساس حرکتی برخلاف شاکله حیات اجتماعی سیاسی و هژمونی سیاسی غالب شکل گرفته و در طول تاریخ در تعارض استمرار یافته است (Bod, 2019:6).

ابزارهای جاودانه‌سازی کربلا و بازنمودهای سیاسی - فضایی آن

با توجه به سفارش‌ها و تأکیدهای ائمه درباره برگزاری مجالس عزاداری، می‌توان دریافت که دلیل این سفارش‌ها شرایط بحرانی قرن اول هجری است که بر جامعه اسلامی تحمیل شد و تا قرن‌ها طول کشید. لذا زیارت و مراسم سوگواری عاشورا از بهترین و مؤثرترین عواملی بود که می‌توانست در آن شرایط حساس تشیع را نجات بخشد و بنابراین تشیع برای حفظ خود وابسته به مراسم عزاداری عاشورا شد. واقع آن است که عزاداری حسینی بر دو پایه اساسی استوار است؛ بعد عاطفی و جهت‌گیری عقلانی. آنچه موجب حیات و دوام نهضت عاشورا و فراموش نشدن آن می‌شود، روضه‌خوانی، عزاداری، ذکر مصیبت و بعد عاطفی است و آنچه هویت نهضت را تشکیل می‌دهد و روح و حقیقت قیام حسینی است که در مجموع در بعد عقلی و جهت‌گیری عقلانی خلاصه می‌شود (Ghorbani, 2016: 53). از این منظر در بررسی متون و منابعی که به بررسی سیر تاریخی سوگواری و عزاداری عاشورا پرداخته‌اند، می‌توان به روشنی دو خط نسبتاً مجزا از هم را در خصوص نگرش شیعیان به برگزاری این مناسک مشاهده نمود. در واقع بین شیعیان نگرش واحدی در خصوص علت برگزاری این آئین‌ها و قصد و نیت آنها وجود ندارد. گروهی به این مناسک نگرشی عاطفی و شخصی دارند و عده‌ای دیگر بیشتر بر کارکردهای سیاسی، مذهبی و اجتماعی آن تأکید دارند. جریان نخست با نگاهی سنتی با این واقعه برخورد می‌کند، بر گریه بر امام حسین (ع) تأکید می‌کند و او را انسان مظلومی می‌داند که با گریه بر او می‌توان تسکین یافت و استشفاء کرد. از نظر این جریان امام حسین (ع) به خاطر احیای اسلام، شفاعت شیعیان در روز قیامت و... قیام کرده است. در تفسیرات این جریان از واقعه عاشورا، حادثه‌سازان عاشورا همگی عناصری فرامکانی - فرازمانی، قهرمانانی اسطوره‌ای و شخصیت‌هایی غیر قابل دسترس و... هستند. اقامه عزا برای مصیبت شهادت امام حسین (ع) را موجب آرامش روحی می‌دانند و با اشاره به آثار و برکات گریه کردن، بهانه اشک ریختن برای اهل بیت و شهدای کربلا را فرصتی مناسب برای نفس آدمی و زدودن آرایش‌های جان از عقده‌های انباشته زندگی می‌دانند (Mirzaei, 2015: 72). در واقع در این گفتمان تراژیک، زاویه دیدی اسطوره‌ای و نوعی گرایش به خیال پردازی اغراقی و غلو وجود دارد و بیش از اینکه نسبتی با واقعه حماسی - عرفانی عاشورا داشته باشد، انعکاس اجتماعی سوگواری‌های شخصی و دردهای فردی - جمعی و بازخوانی آلام

تاریخی و خشونت‌ها و ستم‌هایی است که بر خود افراد رفته است و در آن عاشورا به مثابه ملجا و پناهگاهی است که تا در سایه‌اندوه‌بار آن با گریستن، برائت وجدان و سبکباری روحانی پیدا کند (Kahirdeh & Bahar, 2010:173). اما نگرش دوم بیشتر بر کارکردهای سیاسی و اجتماعی و مذهبی برگزاری مناسک و آئین‌های سوگواری کربلا تاکید دارند و معتقدند بعد عاطفی مورد تاکید ائمه در برگزاری سوگواری، هدف نبوده و تنها بستری است برای حفظ و انتقال مفهوم و پیام اصلی این نهضت که بیشتر معطوف به کارکردهای سیاسی و مذهبی است. در واقع این قطره اشک، اعلان وفاداری به اهداف مقدس امام و پیوند دل و جان با آنها و اعلان جنگ با بت پرستی، ظلم و ستم و اعلان بیزاری از آلودگی هاست. به عنوان نمونه امام خمینی با تفسیر حدیث «تباکی» به تأثیرات سیاسی گریه در جامعه اشاره می‌کند و ملت ایران را ملت «گریه سیاسی» می‌نامد. وی در این باره می‌گوید: «مسأله تباکی نیست، مسأله سیاسی است... مجلس عزا نه برای این است که گریه بکنند برای سیدالشهداء(ع) اجر ببرند، البته برای این هم هست... بلکه مهم آن جنبه سیاسی است که ائمه ما در صدر اسلام نقشه اش را کشیده‌اند که تا آخر باشد». آنچنان که مارتین کرامر معتقد است: «آثار وسیعی که انقلاب اسلامی به وجود آورده است، نشان می‌دهد که چگونه امام خمینی برانگیزنده‌ترین موضوعات مذهب شیعه را در جهت جنبش خود به کار بسته است؛ سیاسی کردن مراسم سالیانه عاشورا، یکی از نمونه‌های بارز این اقدام است. در دهه‌های اخیر مراسم عاشورا سیاسی شد و شخصیت‌های اصلی آن، یعنی امام حسین (ع) شهید و مخالف جبار او، یزید، به مظاهر مبارزه همیشگی میان ظلم و رستگاری مبدل شدند. در هر عصر، یزیدی جدید ظهور می‌کند و مبارزه با ظالم، بر هر فرد مؤمنی واجب است. دیگر نباید برای حسین(ع) دلسوزی کرد، بلکه می‌بایست به او به عنوان قهرمان مبارزه علیه هرگونه نابرابری و مظهر فداکاری و شهادت در راه حق تأسی جست» (Keramer, 1984:12). تاریخ مستشرق آلمانی نیز معتقد است: «حس پویلیتیکی یا جنبش و هیجان مذهبی که از تعزیه داری حسین(ع) در شیعیان پیدا شده در هیچ قوم و مذهبی پیدا نمی‌شود. ائمه شیعه هم عزاداری حسین(ع) را جزء اعظم مذهب قرار دادند؛ این نکته سیاسی رفته رفته لباس مذهبی پوشید و هر قدر از نتایج آن قوت در پیروان علی(ع) پیدا شد، ذکر مصائب حسین(ع) علنی تر گردید و هر چه در این امر کوشیدند» (Tarbin, 1950:41). با این نگرش مناسک سوگواری کربلا با پیشینه جنبش‌های سیاسی در تاریخ اسلام گره خورده است. این مراسم در طول زمان به یک موج اعتراض و مخالفت بر ضد نگاه ایدئولوژیک حاکم بر جامعه که در یک بستر نابسامان اجتماعی رشد و نمو یافته بود، بدل گشت. این وضعیت ناگوار اجتماعی سبب شکل‌گیری و تقویت و گسترش اعتراض‌های مردمی شد و در بسیاری از موارد به شکل مقاومت آشکار بر ضد حکومت و گاه به شکل پنهانی و مهار شده رخ نمود (Heydari, 2017: 607).

زیارت و کارکردهای سیاسی

سفر زیارتی پدیده جدیدی نیست؛ مدتهاست که دین یک انگیزه تمام عیار برای سفر به حساب می‌آید و سفر مذهبی به عنوان قدیمی‌ترین شکل سفرهای غیر اقتصادی شناخته می‌شود (Timothy & Olsen, 2013:13). در واقع زیارت و گردشگری مذهبی که ریشه در باورها و اعتقادات دینی مذهبی در جهان دارد، به مفهوم تخصصی خود و

فراتر از وابستگی به زمان و اوقات فراغت، عامل مهم جغرافیای انسانی در شکل‌گیری مسافرت، ایجاد تمرکز و چشم‌انداز فرهنگی است. مقوله سفر زیارتی در بین تمام ادیان و مذاهب رایج بوده و پیروان هر دین و مذهبی مراکز و شهرهایی که از لحاظ آنها مقدس فرض می‌شدند را برای بازدید و زیارت انتخاب می‌کردند (Akbari&Nazari, 2018:54). از دید زائر اماکن مقدس نقطه اتصال دنیای مادی با عالم معناست. زیارت دارای وجوهی عینی و ذهنی است؛ بعد عینی آن متضمن دو عنصر نهادمندی و توجیه‌مندی است. نهادمندی زیارت حاصل انجام مکرر عمل زیارت در چارچوب آداب و احکام معین دینی است که در منابع شیعی آداب و مناسک زیارت نامیده شده و زائران در چارچوب همین آداب زیارت را تجربه می‌کنند. وجه مناسکی زیارت صورت اجتماعی و نهادی آن را آشکار کرده و آن را تحت نظم معینی درمی‌آورد. وجه نهادی زیارت طی فرایندی تاریخی شکل می‌گیرد و گاه نیز از تبلیغ و ترویج زیارت بهره‌های سیاسی برده شده است (Yosefi & Others, 2012:189). نزد بسیاری از شیعیان، زیارت کربلا بزرگترین سعادت است و حتی از زیارت مکه و مدینه و نجف اهمیت و جذابیت بیشتری دارد (Mazaheri, 2016:410). در تشیع آن اندازه که زیارتنامه‌های مختلف برای امام حسین (ع) وارد شده برای هیچ یک از معصومین وارد نشده است. در وسائل الشیعه، بابی وجود دارد با نام «باب تأکید استحباب زیاره الحسین بن علی (ع) و وجوبها کفایه». در این باب چهل و هشت روایت گزارش شده است. و در باب پس از آن، «باب کراهه ترک زیاره الحسین (ع)» بیست و یک روایت نقل شده است (Pishefard, 2003:30). امام باقر (ع) می‌فرماید حتی اگر کسی خودش نمی‌تواند به زیارت قبر امام حسین (ع) برود، اگر هزینه دیگری را بدهد که برود، ثواب فراوان دارد. در حدیثی دیگر است که جبرائیل به پیامبر (ص) فرمود: «جایگاه قتل حسین (ع) پاکیزه‌ترین بقعه‌های روی زمین است و عظمتش از همه جای روی زمین بیشتر است و آن جایگاه از ریگزارهای بهشت است. و بعداً جمعی برانگیخته می‌شوند از امت تو که آنها از ستمگران بنی امیه نیستند و دست در خون فرزند آن تو آلوده نکرده‌اند و با دستگاه ظلم در گفتار و کردار و افکار شرکت نکرده‌اند. اجساد پاک آنها را دفن نموده و نشانه و علامت بر قبر سید الشهداء (ع) در آن سرزمین ریگزار باقی می‌گذارند به منظور آنکه وسیله شناسائی باشد بر اهل حق و راهنمائی شود بر مؤمنین. فرشته‌ها اطراف قبر را احاطه می‌کنند و هر روز صد هزار ملائکه از هر آسمان فرود می‌آیند و صلوات می‌فرستند و بر قبرش طواف می‌کنند و خدا را تسبیح می‌گویند و از برای زوارش طلب مغفرت کنند و نام زوارها را می‌نویسند. و یک جمعی که مورد قهر و غضب پروردگارند با تمام سعی و کوشش بر محو کردن نشانه و از بین بردن این قبر اقدام می‌کنند و لکن خداوند نمی‌گذارد بر مرام شوم خود موفق شوند» (Modares, 2001:91). در تقویم شیعی، علاوه بر آنکه در همه روزهای سال به زیارت امام حسین (ع) سفارش شده، برخی روزها هم به عنوان ایام زیارتی خاص مشخص شده‌اند و زیارت امام در آنها مستحب دانسته شده است. از جمله روز عرفه، شب عید فطر شب عید قربان، اول و نیمه ماه رجب، نیمه شعبان، ماه رمضان به ویژه شب اول و شب آخر و شب‌های قدر، ۲۴ و ۲۵ ذی‌حجه، عاشورا، اربعین و علاوه بر همه اینها عموم شب‌ها و روزهای جمعه. در این میان بر زیارت اربعین بیش از دیگر روزها تأکید شده و در روایتی از امام عسکری (ع)، آن زیارت یکی از پنج

نشانه مؤمن دانسته شده است. همچنین زیارت‌نامه‌های اختصاصی متعددی برای امام حسین(ع) در منابع آمده است که ۲۶ مورد آنها عمومی برای همه زمان‌ها و ۳۳ مورد هم اختصاصی و هرکدام مربوط به زمان خاصی اند (Mazaheri, 2016; 188). هدف از این اوقات خاصه یک نوع ترغیب و تشویق فوق‌العاده است اضافه بر تشویق‌های عمومی و به منظور تشکیل اجتماعات بزرگ و ایجاد حلقه‌های عظیم در دایره‌های وسیع در خلال دوازده ماه در کنار بارگاه امام حسین(ع) است و نامگذاری یا به نام روز است مانند زیارت عاشوراء و عرفه و از همین قماش است زیارت اربعین یا به نام ماه است مانند رجب و شعبان (Modares Bostanabadi, 2001: 108).

پدیده زیارت، خصوصاً زیارت اربعین و ارتباطات میان فرهنگی گسترده‌ای که در آن صورت می‌پذیرد، فرصت‌های زیادی را برای تعارف، تعامل و تبادلات میان فرهنگی ایجاد می‌کند، تا فرهنگ‌ها با یکدیگر آشنا شوند و آگاهی فرهنگی خود را نسبت به یکدیگر افزایش دهند. چنین اثری در افزایش تعاون‌های اجتماعی، کاهش تنش‌های سیاسی و اجتماعی، پیش‌دوری‌ها و نزدیک‌تر شدن افکار و اعتقادات دو فرهنگ، ارتقاء تفاهم و درک متقابل میان ملت‌ها، جلوگیری از بیگانگی‌گریزی و تبلیغات سوء، ایجاد آرامش و صلح جهانی و ... بسیار مؤثر است و سرمایه فرهنگی و آرامش و زایش فرهنگی توأمان لازم، جهت شکل‌گیری همگرایی تمدنی را تأمین می‌کند (Ghiyasi, & Imami, 2017: 132).

زیارت اربعین

اعتبار اربعین امام حسین(ع) از قدیم‌الایام میان شیعیان و در تقویم تاریخی وفاداران به امام حسین(ع) شناخته شده بوده است. مهمترین نکته درباره زیارت اربعین، روایت امام حسن عسکری(ع) است؛ این حدیث تنها مدرک معتبری است که جدای از خود زیارت اربعین که در منابع دعایی آمده، به اربعین امام حسین(ع) و بزرگداشت آن روز تصریح کرده است (Jafarian, 2009: 273). در برخی منابع حدیثی از جمله مصباح‌المتجهد و تهذیب‌الاحکام، زیارت‌نامه‌ای خطاب به امام حسین(ع) به نام «زیارت اربعین» و نیز روایاتی از جمله از امام صادق(ع) در تأیید آن آمده است. اهمیت زیارت اربعین تنها به این نیست که از نشانه‌های ایمان است؛ بلکه طبق این روایت در ردیف نمازهای واجب و مستحب قرار گرفته است. برپایه این روایت، همانگونه که نماز ستون دین و شریعت است، زیارت اربعین و حادثه کربلا نیز ستون ولایت است (Javadi Amolli, 2016: 228). در سالهای اخیر زیارت اربعین به صورت راهپیمایی در مسیری مقدس مبدل شده که میلیونها نفر زائر از گوشه گوشه جهان پیاده از نجف راهی کربلا می‌شوند. پیاده روی اربعین از جمله آیینهای بزرگ شیعیان است که از چند روز مانده به اربعین از مبدأ شهرهای مختلف عراق به ویژه نجف آغاز می‌شود و طی آن میلیونها نفر پس از روزها پیاده روی، خود را در اربعین به کربلا می‌رسانند (Mazaheri, 2016: 43). پیاده روی اربعین، بزرگترین اجتماع سالانه شیعیان جهان و آیینی زیارتی شامل پیاده روی طولانی مدت افراد و گروه‌ها در مسیرهای منتهی به شهر کربلا و به قصد زیارت امام حسین(ع) است. اربعین، از روزهای مهم زیارتی امام حسین(ع) و در تقویم شیعی مهم‌ترین مناسبت مذهبی مرتبط با آن حضرت بعد از عاشورا است. در عراق، این روز به سبب باوری قدیمی، روز بازگشت سر امام حسین(ع) و دفن آن در کربلا در

سال ۶۱ ق دانسته می‌شود و در میان شیعیان به روز «ردّ الرأس» (بازگشت سر) معروف است. در منابع حدیثی شیعه، بر زیارت امام حسین(ع) در روز اربعین تأکید بسیار شده و برای کسی که به صورت پیاده به زیارت امام حسین(ع) رود و برای هر قدمی که در این راه بردارد، ثواب‌های بسیاری ذکر شده است. به استناد همین دسته از روایات، زائران بسیاری از روزها قبل از اربعین با پای پیاده به سمت کربلا به راه می‌افتند و می‌کوشند تا در روز اربعین در کربلا حضور داشته باشند؛ گرچه گاه قبل یا بعد از آن روزبه کربلا می‌رسند. در دیگر روزهای زیارتی و مناسبت‌های مهم مانند نیمه شعبان یا روزعرفه نیز پیاده روی به سوی کربلا البته در ابعادی محدودتر از اربعین صورت می‌گیرد. این رویداد از منظر زیارتی در دسته زیارت‌های خروشان و روان جای می‌گیرد. در این دسته از زیارت‌ها، زائران، آئین زیارتی خود را به صورت دسته جمعی از نقطه‌ای دورتر از بارگاه مدنظر آغاز می‌کنند و پس از طی مسیری نسبتاً طولانی به صورت سواره و پیاده به مقصد خود می‌رسند و با به جا آوردن مناسکی خاص در آن نقطه، آهنگ بازگشت می‌کنند (Shekarchi, 2018: 66).

پرستیژ ژئوپلیتیکی

انگاره‌ها و باورهای غیررسمی ژئوپلیتیک که ماهیتی غیرنخبگی در سطح سیاسی دارند و عموماً حوزه کنشگری توده‌ها به شمار می‌روند، عرصه پژوهش ژئوپلیتیک عمومی است. از این رو، ژئوپلیتیک عمومی آن دسته از اشکال عمومی و درک غیرتخصصی موضوعات ژئوپلیتیکی و رابطه متقابل میان فرهنگ عمومی جامعه با نوع ادراک افراد را بررسی می‌کند که توسط مردم تولید و بازتولید می‌شوند (Dittmer & Dodds, 2008: 457). امروزه برخلاف بسیاری از رویکردهای عمده لیبرالی و واقع‌گرایانه به سیاست جهان (ژئوپلیتیک رسمی)، نویسندگان ژئوپلیتیک انتقادی معتقدند که عقاید و تصورات درباره جهان سیاسی در فراسوی دایره تنگ و محدود حوزه‌های دیپلماتیک، تصمیم‌سازان سیاست خارجی و کنفرانس‌های بین‌حکومتی شکل می‌گیرند. نکته اساسی در توسعه ژئوپلیتیک انتقادی، درک ژئوپلیتیک به عنوان امری روزمره است که بیرون از گفتمان آکادمیک و سیاست‌گذاری اتفاق می‌افتد؛ این شکل گفتمان ژئوپلیتیکی همواره حوزه‌ای فعال بوده، و به‌ویژه در سال‌های اخیر به شکوفایی رسیده است (Joneidi, 2018: 8). ژئوکالچر مفهومی متفاوت با ژئوپلیتیک است که به جای سیاست بر فرهنگ تمرکز دارد. در واقع ژئوکالچر مفهومی است که بر تحمیل الگوهای فرهنگی از سوی قدرت‌های هسته‌ای بر کشورهای پیرامون و نیمه پیرامون با هدف زایل ساختن فرهنگ‌های بومی آن‌ها اشاره دارد. در تصور والرش‌تاین از ژئوکالچر در دوران جدید، کشمکش‌های بین‌المللی دیگر صرفاً ابعاد نظامی ندارند بلکه، واجد ابعاد فرهنگی و معنوی نیز هستند (Bavir, 2019: 56). ژئوکالچر به معنای اهمیت دادن به عناصری چون فرهنگ، زبان، قومیت و مذهب در کنار سایر عوامل ژئوپلیتیک است. در نظر والرش‌تاین، ژئوپلیتیک نوین، ترکیبی از مفاهیم ژئوپلیتیک کلاسیک، ژئواکونومیک و ژئوکالچر است (Taheri & Others, 2017: 172). جونز و وودز در کتاب مقدمه‌ای بر جغرافیای سیاسی از برگزاری رویدادهای بزرگ اجتماعی، ورزشی و ... با عنوان «ژست‌های ژئوپلیتیکی» یاد می‌کنند (Jones & Woods, 2005: 13). از سوی دیگر و در روابط بین‌الملل دولت‌ها به عنوان اعضای جامعه بین‌المللی برای حمایت از موجودیت و جایگاه قدرت

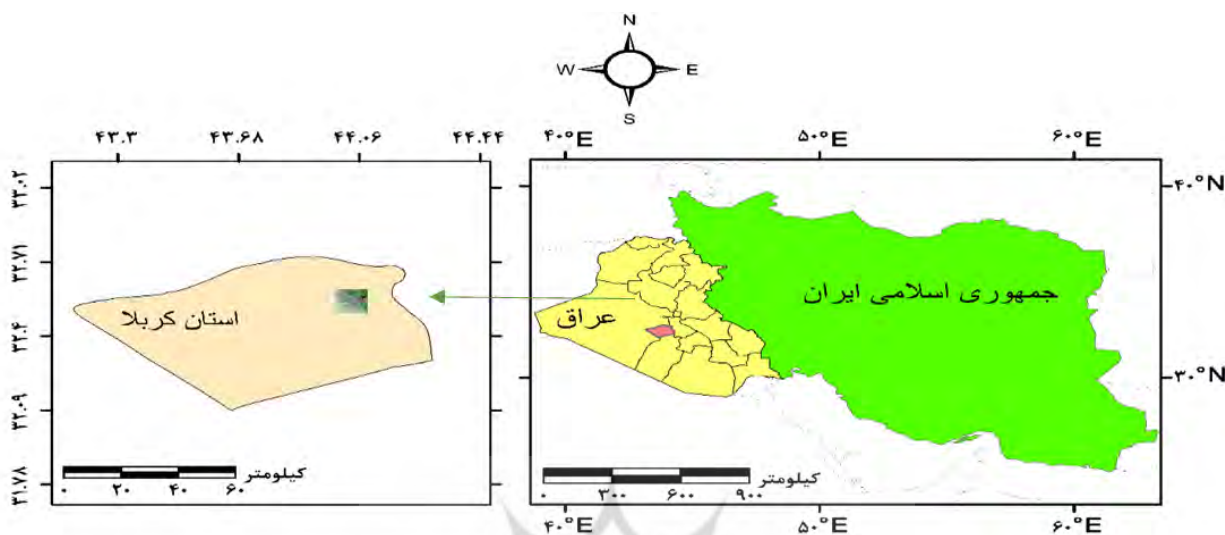

خود نمی‌توانند تأثیری را که کسب یا از دست دادن پرستیژ بر جایگاه قدرت آنها در صحنه بین‌المللی دارد، نادیده انگارند (Morgenta, 2000:147). یکی از مهمترین عرصه‌های تجلی قدرت در صحنه بین‌المللی، سیاست پرستیژ است. هدف از اتخار این شیوه آن است که سایر دولت‌ها تحت تأثیر قدرتی قرار گیرند که این کشور دارد یا معتقد است که دارد و یا می‌خواهد که وجود آن را به سایر دولت‌ها بقبولاند (Joneidi, 2018:103). در روابط بین‌الملل نیز پرستیژ در واقع به عنوان سیاست نمایش قدرت است که هدف از اتخاذ سیاست پرستیژ آن است که سایر دولت‌ها تحت تأثیر قدرتی قرار گیرند که این کشور دارد یا معتقد است که دارد و یا می‌خواهد که وجود آن را سایر دولت‌ها بپذیرند. در عصری که تلاش برای کسب و حفظ قدرت نه تنها از طریق سنتی مثل فشار سیاسی و نیروی نظامی، اعمال می‌شود، بلکه در سطح وسیعی معطوف به اذهان انسانها نیز شده است، پرستیژ به عنوان سلاحی سیاسی، اهمیت خاصی یافته است (Sarvar and Others, 2019: 66). تشابه بین نقش فرهنگ در جغرافیاهای امپریالیستی و ژئوپلیتیک قابل توجه است. همانطور که مفاهیم مربوط به دسته‌بندی‌های خاص تفاوت میان ملت‌ها به عنوان توجیهی برای کنشهای استعماری در امپراتوری‌های رسمی جهان استفاده می‌شد، دولت‌ها با بهره‌گیری از پروپاگاندا و انواع شیوه‌های متقاعدکننده در فرایند قالب‌بندی ژئوپلیتیکی از کشورها، فرهنگ‌ها و مذاهب، روند سلطه ژئوپلیتیکی خود را تسهیل می‌کنند (Joneidi, 2018:31). آیین‌ها و ادیان مختلف با هدف همبستگی و وحدت میان پیروان و هویت‌بخشی به جریان اجتماعی خود، ایامی را در سال مشخص می‌نمایند و پیروان خویش را ملزم به شرکت در این اجتماعات می‌کنند. یکی از پیامدهای این‌گونه تجمعات، نمود جهانی و به‌نوعی تبلیغ آن جریان اجتماعی است که معمولاً در جامعه‌ی جهانی تأثیرگذار است. اصولاً در فضای جهانی شده و در حال پیشرفت کنونی، هر گروهی به‌دنبال آن است که هویت فکری، اندیشه‌ای و قابلیت خود را بروز دهد (Jamali, 2016:43). در سیاست پرستیژ، علاوه بر اقدامات دیپلماتیک، از نمایش نظامی نیز به عنوان ابزاری برای نیل به اهداف مورد نظر استفاده می‌شود. از آنجا که قدرت نظامی میزان قدرت یک ملت را آشکارا نشان می‌دهد، نمایش آن برای تحت تأثیر قرار دادن دیگران به کار می‌آید. برای مثال، نمایندگان نظامی کشورهای خارجی به مانورهای زمان صلح دعوت می‌شوند. علت این دعوت، افشای اسرار نظامی به آنها نیست، بلکه این اقدام برای آن است که آنها و دولت‌هایشان تحت تأثیر آمادگی نظامی کشور میزبان قرار گیرند.

منطقه‌ی مورد مطالعه

در این تحقیق، کربلا به‌عنوان اصلی‌ترین مکان تأثیرگذار در پرستیژ ژئوپلیتیک تشیع در نظر گرفته شده است. محدوده زمینی مورد مطالعه، منطقه بین‌الحرمین و اطراف حرمین امام حسین (ع) و حضرت عباس (ع) می‌باشد که از سمت جنوب به خیابان باب‌القبله و از سمت غرب به تل زینیه، از سمت شرق به رود فرات و از سمت شمال به خیابان باب‌السلام واقع در شهر کربلا منتهی می‌شود. شهر کربلا در مرکز استان کربلا و بخش میانی کشور عراق واقع شده که این کانون از لحاظ موقعیت جغرافیایی در عرض‌های ۳۲ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۵۸ دقیقه شمالی

و طول‌های ۴۴ درجه و ۲ دقیقه تا ۴۴ درجه و ۱۸ دقیقه شرقی و در ارتفاع ۳۵ متری از سطح آب‌های آزاد قرار دارد (نقشه ۱).

نقشه ۱- موقعیت استان کربلا در کشور عراق
Kramer, 2014

یافته‌های تحقیق

تشیع و زمینه‌های شکل‌گیری پرستیژ ژئوپلیتیکی آن

تشیع به عنوان مذهب گروه‌های فرودست و اقلیت، عموماً در حیطة تمدن اسلامی، به جز در مراحل خاص در حاشیه قدرت بوده و بیش از همه در ایران مطرح بوده است. تاریخ تکوین تشیع و حوادث تاریخی این جماعت مسلمان ویژگی‌های خاصی را به هویت آنها داده، به‌طوری‌که شیعیان در طی صدها سال به عنوان اقلیت رادیکال حضور خود را با نگرانی و زحمت حفظ کرده بودند، در ترس و وحشت دائمی از اینکه توسط دشمنان خود نابود و محو شوند. این ترس آنان را بد گمان و طبیعتاً در برابر سایر ادیان بسته و ساکت نموده بود (Fayaz & Rahmani, 2006: 65). در حقیقت خصوصیت عمده تاریخ هزار ساله اسلام از نظر ژئوپلیتیکی در تمایل دائمی اهل تسنن به دفع و پس راندن مذهب شیعه خلاصه می‌شود، به استثنای یک مورد خاص که آن هم غلبه شیعی‌گری بر ایران در آغاز عصر جدید می‌باشد (Touel, 1997: 23). این خصوصیت به ویژه پس از واقعه کربلا که در آخرین تلاش ائمه شیعه برای به دست گرفتن حکومت بود، به شدت تشدید شد. از یک سو بعد از این واقعه تشیع راه خود را از اکثریت مسلمانان به طور مشخص جدا نمود (Jafarian, 2010: 143) و از سوی دیگر واقعه کربلا دستاویزی شد برای انتشار ایدئولوژی مقاومت و سازش‌ناپذیری در مقابل حاکمان و ظالمان. این جریان پویا و مستمر همواره در طول تاریخ تشیع وجود داشته و هسته اصلی تفکر و عمل مقاومت در اندیشه شیعی، همواره به‌طور مستقیم و غیر مستقیم برگرفته از کربلا و قیام امام حسین(ع) بوده است. ترکیب این دو وضعیت یعنی در اقلیت بودن شیعیان و جهان‌بینی بالقوه پیامبرانه و انقلابی، موجب می‌شود که تجدید حیات شیعه به صورت یک وسیله انفجاری درآید. مارتین کرامر درباره اهمیت عنصر ژئوپلیتیک شیعه می‌نویسد: در دوران معاصر، تشیع برخی از قوی‌ترین مفاهیم طغیان انقلابی را

پدید آورده است. جنبشهای شیعی امروزه راهبردهای سیاسی فوق العاده اصیلی را ابداع کرده‌اند که موجب شگفتی جهان اسلام و غرب شده است (Mahkuei, 2012: 14).

به عبارتی با رخ دادن انقلاب اسلامی در ایران، نیروی نهفته در دل مذهب تشیع، بیشتر از راه گسترش حوزه نفوذ ایران به عنوان مهم‌ترین کشور شیعه مذهب، شکوفاشده و سبب شد تا این مذهب ماهیتی ژئوپلیتیکی پیدا کند. البته روشن است که شرط اولیّه و اساسی رخ دادن این اتفاق، همانا وجود جمعیت قابل توجه پیروان یک مذهب و نیز، هماهنگی فضای جغرافیایی مسکون شده از سوی آنهاست (Ahmadi & Others, 2013: 69). ژئوپلیتیک نوین تشیع که اخیراً در خاورمیانه مورد توجه قرار گرفته است نیز براساس دو رویکرد گفتمان ژئوپلیتیک سلطه و مقاومت قابل تحلیل است؛ به گونه‌ای که در ژئوپلیتیک سلطه، شکل‌گیری و بازنمایی هویت و سیاسی شدن شیعیان و ظهور ژئوپلیتیک نوین تشیع در خاورمیانه به عنوان رابطه‌ای کنش‌مند و متقابل میان قدرت، سیاست و جغرافیا و پروژه‌ای در راستای منافع بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تفسیر شده و در قالب ژئوپلیتیک مقاومت، احیای شیعیان در بستر یک جنبش اجتماعی نیروهای منزوی و محروم جوامع خاورمیانه جهت گذار به شرایط مطلوب تبیین می‌گردد (Javedani Moghadam, 2012:33). از دیدگاه جغرافیای سیاسی، پیدایش نهضت‌های اسلامی، به منزله یکی از عوامل متغیر ژئوپلیتیک، موجب افزایش حساسیت‌ها در مورد دیگر عوامل ثابت آن شده است. از این دیدگاه با توجه به مرام و ایدئولوژی خاص جنبشهای اسلامی، دستیابی آنها به منابع نفتی، قدرت سیاسی مناطق حساس و ترانزیت جغرافیایی، اهمیت ژئوپلیتیک آنها را چند برابر می‌کند. فعال شدن عنصر شیعی و افزایش قدرت شیعیان در خاورمیانه طی سالهای اخیر، سرمنشاء تحولات عمده‌ای بوده است که به تشدید تنش و رقابت شیعی - سنی در منطقه منجر شده است (Zarghami & Others, 2014:199). فعالیت گروه‌های شیعی و طرح الگوهای جدید از سوی آنها، بر هم خوردن رابطه دولت و جامعه و شکل‌گیری تهدیداتی برای دولت‌های اقتدارگرای عربی، برهم خوردن نسبی توازن قدرت منطقه‌ای به زیان این دولتها و همچنین نزدیکی آنها با آمریکا در مقابل تهدید مشترک یعنی شیعیان را در پی داشته است. هویت در شکل‌گیری و نیز استحکام و قدرت یافتن گفتمان مقاومت و مجموعه امنیتی محور مقاومت از نقش برجسته‌ای برخوردار می‌باشد که تحت تأثیر انقلاب اسلامی ایران و ارزش‌ها و هنجارهای ناشی از آن بوده و هست. اهمیت هویت در تقویت جایگاه و موقعیت محور مقاومت در محیط امنیتی منطقه خاورمیانه بدان سبب است که مولفه‌های هویتی، ایدئولوژیکی، ارزشی و اعتقادی به موازات چگونگی بهره‌گیری از ابزارهای مادی، می‌تواند در تولید قدرت ملی و مقاومت در برابر تهدیدات بین‌المللی و منطقه‌ای نقش آفرین باشد (Karimi, 2017:7).

ابرویدادها و پرستیژ ژئوپلیتیکی

رویدادها ساختاری اجتماعی دارند و در بستر فرهنگ‌های ناحیه‌ای، سازمانی، بین‌المللی، ملی و حتی قبیله‌ای اتفاق می‌افتند. بسیاری از این رویدادها وابسته به مراسم، جشن‌ها، و نمادهایی هستند که معانی فرهنگی بسیار عمیقی دارند. رویدادها در توانایی خود برای تبدیل فضاها به مناطق شهودی (قابل درک) منحصربه‌فردند؛ همراه با اینکه

آنها هنجارها و ارزش‌ها و قوانین و مقررات منحصر به فرد خود را دارند. هر رویداد با مجموعه‌ای از انتظارات تعریف شده با تعاملات نمادین مخاطبان خود به وجود می‌آید (Bod, 2019:9). آداب و رسوم و سنت‌های اجتماعی - مذهبی که از نقش بسیار مهمی در جامعه برخوردار هستند، غالباً از طریق جشنواره‌ها، کارناوالها و مراسم‌های عمومی اجرا می‌شوند که همه آنها نموده‌های مکانی و فضایی دارند (Jones&Woods,2005:235). گنز ابرویداد را اینگونه تعریف می‌کند: اندازه آنها بزرگ است و پوشش رسانه‌ای، پرستیژ، و اثرات اقتصادی آن برای جامعه مقصد و دولت آن زیاد است. نکته مهم در تعریف گنز این است که ممکن است یک رویداد از حیث فزونی مشارکت کنندگان چندان وسیع نباشد، اما به لحاظ پوشش رسانه‌ای، دامنه وسیعی را پوشش دهد و از این طریق شهرت بسیار بالایی برای خود مهیا کند (Jamali, 2016: 43). چنین رویدادی به لحاظ تصویری که آن مقصد در ابعاد گسترده پیدا می‌کند، می‌تواند یک ابرویداد تلقی شود. گرچه ابرویدادها از نظر زمانی کوتاه مدت هستند اما اثرهای ماندگاری از خود بر جای می‌گذارند. از آنجا که این رویدادها مخاطبان بسیاری در مقیاس ملی و بین‌المللی جذب می‌کنند، می‌توانند بر اقتصاد گردشگری جامعه میزبان، حمل و نقل، مسائل رفاهی، سیاحتی، و اقامتی و سایر زیرساخت‌های گردشگری تأثیر بسزایی بر جای گذارند و فضای مطلوبی برای رشد اقتصادی و توسعه شهری فراهم کنند. علاوه بر این، دولت‌ها می‌توانند برای مقاصد تبلیغی و نیز کسب وجهه سیاسی و بین‌المللی از میزبانی رویدادها سود جویند (Bod, 2019:9). گردهمایی‌های انسانی در پاسداشت مفهومی اجتماعی امری همه‌روزه و همگانی است که تجربه تاریخی بشری آن را در تمامی اقوام و ادیان و فرهنگ‌ها شاهد بوده است. تجمعات انسانی در حمایت، رد، ضدیت، بزرگداشت، یادآوری و... از جمله مشترکات جوامع گوناگون بشری است. انسان‌ها گرد هم می‌آیند و هنجارها و ارزش‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خویش را گرامی می‌دارند و در هویتی جمعی آنان را فهم و باور کرده، معرفی می‌نمایند. شکل‌گیری این دست از تجمعات انسانی دلایل و عوامل مختلف دارد و این گردهمایی‌ها با اغراض و اهداف گوناگونی برگزار می‌شود. اجتماعات و گردهمایی‌ها گاه ریشه در وابستگی‌های قومی دارد، گاه حکایت از احترام و همبستگی به آداب و رسوم سنتی است، گاه اجتماعی است نظامی سیاسی در ایجاد روحیه جنگاوری و حامیانه از کیان جمعی و گاه برای حمایت از حاکمیت سیاسی اجتماعی است (Nami,2012:10). گردهمایی‌های تفریحی و سرگرم کننده، همچون المپیک، بازی‌ها و مسابقات ورزشی، جمع شدن در یک ورزشگاه برای دیدن بازی فوتبال و یا جمع شدن در یک سالن بزرگ برای شنیدن موسیقی راک، و مانند اینها نیز امروزه رواج دارد. اما یکی از انواع اجتماعات و گردهمایی‌های بشری که سابقه‌ای طولانی و مشترک دارد و در میان بسیاری از اقوام و جوامع گوناگون قابل مشاهده است، گردهمایی‌های دینی و مذهبی است. بسیاری از عبادات و فرایض دینی در ادیان آسمانی و حتی مکاتب دینی خود ساخته بشری، در قالب تجمعات گسترده و پر شکوه بشری برگزار می‌شود (MohamadiSirat, 2016: 7). بسیاری از کشورها برای رسیدن به اهداف مختلفی چون کسب پرستیژ، جلب توجه، و رونق تجارت، ملی رویدادها را پیگیری می‌کنند. در این راستا عضویت دولت‌ها می‌تواند براساس نیاز اقتصادی یا در جهت اعتلای اقتصادی رویدادهایی را خلق یا برگزار کنند، یا براساس مقتضیات خاص هر کشور

ممکن است برای فرار از بحران مشروعیت از رویدادها به عنوان یک عنصر مشروعیت‌بخش استفاده کنند، یا در راستای تقویت هویت ملی برای کشورهایی که با بحران هویت ملی و سرخوردگی اجتماعی مواجه هستند، رویدادها می‌توانند نقش ترمیمی و مثبتی داشته باشند. هر چقدر وسعت رویدادها بزرگ تر باشد (کمی-کیفی) تأثیر آنها بیشتر است (Bod, 2019:45)

نظام‌های مذهبی نیز بر اساس موقعیت تاریخی و فرهنگی و جغرافیایی، صورت‌بندی‌های متنوعی پیدا می‌کنند. اجتماعات دینی بر حسب ویژگی‌های زمانی و مکانی، ابعاد و مشخصه‌هایی پیدا می‌کنند که می‌توان آنها را صورت‌بندی‌های فرهنگی هر اجتماع مذهبی دانست. از این منظر می‌توان هر اجتماع مذهبی و صورت‌بندی‌های خاص آن را از حیث مولفه‌های جامعه‌شناختی در زمان و مکان بررسی کرد (Rahmani, 2018:21). از همین منظر است که زیارت نه تنها به عنوان یک سفر موجب تحرک جمعیت است، بلکه خود تحرکات جمعیتی دیگر را موجب می‌شود؛ از قبیل تجارت، مبادله فرهنگی، انسجام سیاسی و ... بنابراین زیارت دلالت‌ها و پیامدهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تجاری و ... دارد. از منظری عام‌تر، زیارت یکی از انواع مناسک دینی است که انجام آن به طور فردی یا جمعی ممکن است. اصطلاح مناسک به کنش‌های نمادین و مراسم عادی و شکل‌های تعیین شده مراسم عبادی اشاره می‌کند که از طریق ابزارهای اجتماعی الگودار و بسیار منظم نشان داده می‌شوند و بیانگر معناها و باورها و ارزشهای جمعی است (Mohamadi Sirat, 2016:17). آیین‌های دینی عملکردهای چندگانه‌ای دارند. مناسک بیان تکراری وحدت و کارکردهایی است که اشتراک اجتماعی را تحکیم می‌بخشند. در مناسک و شعائر آرزوها و احساسات مهم برای جامعه و فرد به صورت نمادین بیان می‌شود (Razavizade, 2018:148).

راهپیمایی اربعین و کارکردهای ژئوپلیتیکی آن

در یکی دو دهه اخیر، آئین‌ها و مناسک جدیدی در جامعه شیعه ظهور کرده و با روندی شتابان رشد کرده‌اند که اغلب سابقه‌ای در ادوار پیشین نداشتند یا حداقل به صورت امروزی آیینی فراگیر محسوب نمی‌شدند. یکی از این آئین‌ها پیاده‌روی اربعین است؛ آئینی که قدمت آن به میانه‌های قرن سیزده هجری می‌رسد و تا همین چند سال قبل آئینی نوعاً مخصوص شیعیان عراق و محدود به ایشان به شمار می‌رفت اما امروزه به یکی از آئین‌های فراگیر شیعیان تبدیل شده است (Mazaheri, 2016: 15). اربعین هرچند پدیده‌ای است که در میدان مذهب ظهور و بروز یافته است؛ اما اثرها و پیامدهای آن منحصر به میدان مذهب نمی‌شود. این پدیده، پیامدهای جدی دینی، مذهبی، اجتماعی، فرهنگی و حتی اقتصادی داشته است و خواهد داشت. به تعبیر دیگر اربعین پدیده‌ای صرفاً مذهبی، نوعی تقلیل-گرایی جدی است که فهم آن را و نیز تعامل موثر و مدبرانه با آن را به صورت جدی تحت تأثیر قرار خواهد داد (Soleymaniah, 2018: 40). مراسم اربعین هرچند که از دیرباز با مناسک و سنن خاصی همراه بوده، اما عملاً چند سالی است که با باز شدن مسیرهای تردد به سمت حرم مطهر حضرت امام حسین(ع)، شاهد حرکت خیل عظیم عزاداران و به سمت کربلا هستیم (Homayun & Bod, 2016: 60). زیارت اربعین حسینی در تاریخ معاصر از یک منسک شیعی فراتر رفته است و هر ساله انسان‌های مختلف از فرهنگ‌های متفاوت با دین، زبان، رنگ و نژاد

گوناگون را با جاذبه‌ای مغناطیسی به سمت خود می‌کشاند. حضور اهل سنت و مسیحیان و علمای آنان در این راهپیمایی و حتی اسلام آوردن آنان، صحنه‌هایی است که به وفور در این سال‌ها به چشم خورده است (Imami & Ghiyasi, 2017:129).

تعیین تعداد شرکت‌کنندگان در پیاده روی اربعین دشوار است. ارقام متفاوتی هر سال توسط مراجع رسمی و غیررسمی اعلام می‌شود که به نظر هیچ کدام قطعی نمی‌تواند باشد. از قدیمی‌ترین این آمارها می‌توان به گزارش روزنامه الاخبار چاپ بغداد در ۲۳ صفر ۱۳۶۵ ق (۲۶ بهمن ۱۳۲۴ ش) اشاره کرد که جمعیت شرکت‌کننده در پیاده روی آن سال را بالغ بر یک میلیون و ۵۴۶ هزار نفر ذکر کرده است. از جدیدترین آمارها هم می‌توان به گزارش وزیر حمل و نقل عراق اشاره کرد که تعداد زائران در اربعین سال ۱۴۳۷ ق / ۱۳۹۴ را بیش از ۲۶ میلیون نفر اعلام کرده است. در هر حال می‌توان گفت تعداد مشارکت‌کنندگان در این آیین سالانه، روندی روبه تصاعد داشته است (Mazaheri, 20: 6;100). اربعین به عنوان یک از مناسک اجتماعی عظیم جهان اسلام در دنیای پر از التهاب امروز، جلوه‌ای یافته است که به عنوان یک منسک فرا قومی، فرا زبانی، فرا ملی و حتی فرا دینی تجلی یافته است و اقوام، زبان‌ها، ملیت‌ها و حتی ادیان مختلف را خطاب قرار می‌دهد (Mohamadi Sirat, 2016:17).

پس از پایان جنگ تحمیلی و پس از سقوط صدام این حس قلمروخواهی از سوی ایران نسبت به عراق به واسطه وجود عتبات عالیات و مخصوصاً جایگاه خاص کربلا، به عنوان مکمل ژئوپولیتیکی و ایدئولوژیکی آن سبب شد که خیلی زود ایران در عراق نقش پررنگی را ایفا کند. تا جایی که مفهوم هلال شیعی برای نشان دادن اهمیت این موضوع در سطح منطقه ژئوپولیتیکی خاورمیانه از سوی برخی سردمداران عرب منطقه مطرح شد (Christia, 2016: 23). یکی از نمونه‌های بارز این موضوع را می‌توان در راهپیمایی اربعین مشاهده کرد. از یک رویکرد ایدئولوژیکی جنگ ظاهراً به پایان رسید ولی مبارزه ادامه یافت تا اکنون و در اربعین کربلا فتح شد! در راهپیمایی بیش از ۲۰ میلیون جمعیت مشتاق جلوه‌ای جهانی یافت و پیروزی حق را نمایان کرد. جایی که دو دولت ۸ سال با هم جنگیدند ولی مردمشان اکنون با گذشت ۲۵ سال از آن با هم برادر شده‌اند (Taher & Others, 2018: 166).

در مقام تحلیل مراسم اربعین نیز بایستی این مراسم را در بستر و ماهیت اعتراضی آن در حیات سیاسی - اجتماعی تشیع در نظر گرفت. نگاهی به پیشینه برگزاری مراسم اربعین در تاریخ عراق، مواجهه متقابل میان حاکمیت سیاسی و اقلیتی دینی را نشان می‌دهد. تقابلی که تا سال‌های اخیر مانند مانعی در راه برگزاری این مراسم عمل می‌کرده است و یکی از علل مشارکت گسترده شیعیان در این مراسم در سال‌های اخیر را می‌توان در انتقال قدرت سیاسی در عراق و رفع تقابل مزبور جست و جو کرد (Bod, 2019:7). تغییر حدود اربعین به عنوان یک پدیده اجتماعی به فراتر از کشورهای مثل عراق و ایران که اکثریتی شیعه دارند، به حدی وسیع است که پیشینی تاثیرگذاری آن در مقیاس جهانی برای جامعه شیعیان دور از ذهن نیست. اربعین فرصتی برای ایجاد گردهمایی مذهبی شیعه به صورتی اثرگذار با انعکاسی جهانی ایجاد کرده است که خود می‌تواند نتایجی واگرا یا همگرایانه در سپهر تحولات منطقه‌ای و معادلات قدرت آسیای غربی در پی داشته باشد (Soleymaniah, 2018:43).

نتیجه‌گیری و دستاوردهای علمی و پژوهشی

پیاده‌روی اربعین، که از حج نیز پرجمعیت‌تر و از مراسم سالانه هندوها هم بزرگ‌تر است، بزرگ‌ترین اجتماع سالانه شیعیان جهان و آیینی زیارتی شامل پیاده‌روی طولانی مدت افراد و گروه‌ها در مسیرهای منتهی به شهر کربلا و به قصد زیارت امام حسین(ع) است که سال به سال با شکوه‌تر و گسترده‌تر برگزار می‌شود و از آن به عنوان بزرگ‌ترین اجتماع مذهبی جهان یاد می‌شود، امروزه تبدیل به بزرگ‌ترین مانور قدرت شیعیان در شرایط حساس منطقه شده است. اجتماع عظیم و میلیونی پیاده‌روی اربعین را باید به‌عنوان نمادی از امت اسلام در نظر گرفت که می‌تواند قابلیت‌های خود را در خدمت امت اسلامی قرار دهد و زمینه‌ساز عزت مسلمانان و به‌ویژه شیعیان در دنیای کنونی شود. اربعین از این منظر، صرفاً یک آیین مذهبی و درون دینی نیست؛ بلکه باید آن را مانند آیین انسانی، فراملیتی، فرامذهبی و حتی فرادینی برشمرد که ظرفیتهای پیدا و پنهان آن می‌تواند در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی در برابر تمدن غرب قرار گیرد. زیارت اربعین در عراق و به خصوص در سال‌های بعد از فروپاشی رژیم بعث، جلوه‌ای یافته است که گویای حرکت عجبی است که مرزهای هویتی پیش گفته را درنور دیده است. اربعین به عنوان یک از مناسک اجتماعی عظیم جهان اسلام در دنیای پر از التهاب امروز، جلوه‌ای یافته است که به عنوان یک منسک فرا قومی، فرا زبانی، فرا ملی و حتی فرا دینی تجلی یافته است و اقوام، زبان‌ها، ملیت‌ها و حتی ادیان مختلف را خطاب قرار می‌دهد، آن هم در دنیایی که تفوق تمدن مادی را به ظاهر پذیرفته است. با سقوط حزب بعثت و از سال ۲۰۰۳ م ۱۳۸۱/ پیاده‌روی احیا شده و در ابعادی وسیع تراز گذشته ادامه یافت. در سال‌های اخیر، تحولات سیاسی و فکری در عراق، آزادی مذهبی شیعیان، رفع محدودیت برای حضور شیعیان دیگر کشورها به خصوص ایران، افزایش امکانات فناورانه از جمله بهبود سیستم‌های حمل و نقل و پویش‌های مردمی با استفاده از رسانه‌های جدید، در کنار اقدامات گسترده دولت‌های ایران و عراق در جهت تسهیل سفر زائران و فراهم کردن شرایط مناسب برای برگزاری این آیین، به توسعه سریع آن منجر شده است. با این وجود، پیاده‌روی هنوز آیین پر مخاطره‌ای است و گروه‌های تروریستی معارض با شیعیان به خصوص گروه‌های تکفیری سلفی-وهابی که اساساً زیارت را مصداق شرک و پیاده-روی را هم بدعت و شرک آمیز می‌دانند، برای اخلال در برگزاری این آیین از طریق نا امن‌سازی مسیر و کشتار زائران به روشهای مختلف (انجام عملیات انتحاری، شلیک موشک از راه دور، ایجاد مسمومیت غذایی در بین زائران و...) تلاش‌های زیادی کرده‌اند. گرچه عمده این تلاش‌ها ناکام مانده است. همبستگی در برابر تکفیری‌ها، از دیگر تأثیرات منطقه‌ای پیاده‌روی اربعین است. در علوم سیاسی گفته می‌شود که خطر هجوم خارجی، همبستگی داخلی به وجود می‌آورد و این راهپیمایی در موقعیتی برگزار می‌شود که منطقه غرب آسیا، وضعیت متشنج و بی‌ثباتی را تجربه می‌کند. داعش شیعه را دشمن خونی خود می‌پندارد و با اهل تسنن که مخالف زیاده‌خواهی‌ها و رفتارهای غیرانسانی این گروه هستند نیز به‌طور وحشیانه‌ای برخورد می‌کند. از این رو، هیچ‌چیز بیشتر از این، گروه‌های ترور را به خشم نمی‌آورد که ببینند خیل عظیم زائران شیعه به‌همراه دیگر گروه‌های قومی و مذهبی از کشورهای مختلف گرد هم می‌آیند. برای دستاوردهای پیاده‌روی عظیم اربعین، بحث پیدایش یک پرستیژ جدید در روابط بین‌الملل هم مطرح

می‌شود. متفکرین رئالیست و نئورئالیست روابط بین‌الملل، پرستیژ را نشان دادن قدرت واحدها، مردم و کشورها به قدرت مقابل برای ایجاد بازدارندگی می‌دانند. از این رو پیاده‌روی اربعین، پرستیژ جدیدی در عرصه بین‌الملل برای ایرانیان و مناطق شیعه‌نشین دیگر به وجود آورده است. حضور چنین جمعیتی برای شرکت در یک مراسم، چه این مراسم دینی باشد یا نه، فی‌نفسه بسیار مهم و یک رویداد بزرگ می‌تواند تلقی شود. با در نظر گرفتن شرایط و اوضاع سیاسی، اجتماعی منطقه اهمیت و حساسیت این رویداد بیشتر می‌شود. عراق در قلب بحران‌های خاورمیانه است و گروه داعش مناطق وسیعی از این کشور را بی‌ثبات و ناامن کرده‌اند؛ در مجموع عراق کشوری بی‌ثبات و ناامن است اما با این وجود و با علم به این شرایط، میلیون‌ها نفر از شیعیان از نقاط مختلف جهان به صورت پیاده مسیری طولانی را برای انجام مناسک روز اربعین در کشور عراق طی می‌کنند.

این راهپیمایی، رسانه گویای فرهنگ ضداستکباری و ظلم‌ستیزی شیعی است و بسیاری از تحلیلگران، حضور میلیون‌ها زائر در پیاده‌روی اربعین را قدرت‌نمایی نرم جهان تشیع ارزیابی می‌کنند. این مراسم توانسته بسیاری از افکار اختلافی بین شیعیان، بالأخص در عراق را در راستای یک عقیده مذهبی واحد گرد هم آورد و روحیه‌ی بالای به مردم بدهد تا فضای روانی ایجادشده توسط داعش و رسانه‌هایی که با آب‌وتاب جنایات آن را پوشش می‌دهند، خنثی شود و روحیه ایستادگی آنان در مقابل داعش را تقویت سازد. زمینه‌سازی برای وحدت سیاسی و بالا بردن حس اعتمادبه‌نفس در میان شیعیان عراق، از تأثیرات مهم دیگر مراسم عظیم پیاده‌روی اربعین است. در طول مسیرهای راهپیمایی، تعداد بی‌شماری از نمادها و تبلیغات گروه‌های مختلف شیعی به چشم می‌خورد. از جمله پرشمارترین این نمادها می‌توان بیرق‌ها و پرچم‌های گوناگون، شمایل و تصاویر منسوب به امامان شیعه و دیگر شخصیت‌های دینی و تصاویر مراجع و رهبران سیاسی - مذهبی شیعه را نام برد. گرچه این آیین ماهیتی شیعی دارد، اما هر ساله شماری از اهل سنت و اقلیت‌های غیرمسلمان عراقی نیز در آن شرکت دارند. می‌دانیم که به‌جز ایران و عراق، شیعیان در سایر کشورها در موقعیت اقلیت زندگی می‌کنند؛ شیعیان جمعیت‌هایی بودند که در طول تاریخ به‌جز دوره‌های کوتاه استثنا، همیشه به خاطر اقلیت بودنشان، تحت ظلم اکثریت بوده‌اند، اما اکنون شیعیان فرصتی برای مطرح کردن خود در قالب پیاده‌روی اربعین یافته‌اند. این مراسم بزرگ را می‌توان به‌عنوان نمادی بی‌نظیر از واقعیت جدید منطقه غرب آسیا، یعنی ژئوپلیتیک شیعه نیز قلمداد کرد. این راهپیمایی، علاوه بر آنکه به ایجاد وحدت در بین شیعیان جهان کمک خواهد کرد، ظرفیت و توان شیعه برای مواجهه با تهدیدات امنیتی و نظامی را نیز اثبات می‌کند.

همچنان که این تحقیق نیز نشان داد، بسیاری از مصاحبه‌شونده‌ها بر این باور بودند که رویداد اربعین در واقع عاملی برای «مشروعیت‌بخشی به حکومت‌های اسلامی برای کسب پرستیژ بین‌المللی» است؛ مصاحبه‌ها حاکی از این موضوع بود که رویداد اربعین برای دولت‌ها و حکومت‌های اسلامی به نوعی بستری برای «مشروعیت‌بخشی» محسوب می‌شود. این رویداد، پتانسیل مورد نیاز برای جلب حمایت دولت‌ها و سازمان‌های رسمی کشورهای شرکت‌کننده را فراهم می‌کند. پس از فروپاشی دولت و قدرت مرکزی عراق با بحران هویت ملی-اجتماعی مواجه

شد. به وجود آمدن گروه‌های تندرو تروریستی مانند داعش در منطقه موجب شد عراق خود به عنوان یک کاتالیزور در ساختن یک جبهه متحد در برابر این گروه‌ها عمل کند و همین عامل برخی کشورهای منطقه و دولت عراق را متوجه گسترش و عمق‌بخشی به یک مراسم محلی مانند رویداد اربعین ساخت. مصاحبه‌شونده‌ها بر این نکته تأکید داشتند که رویداد اربعین بستری برای «قدرت‌نمایی بین‌المللی در بحث مدیریت منطقه و مبارزه با تروریسم» نیز تلقی می‌شود؛ زیرا به وجود آمدن «ثبات سیاسی و امنیت در عراق» و ترویج و تبلیغ رویداد اربعین عاملی مؤثر در «تقویت بسترهای صلح‌آمیز دینی-سیاسی برای شیعیان» است. بسیاری از مصاحبه‌شونده‌ها حضور در رویداد اربعین را به عنوان تکلیفی سیاسی-دینی و ملی تلقی می‌کردند و تأکید بر هر چه با شکوه‌تر برگزار شدن آن داشتند. بنا بر توصیف و تفسیر آنها رویداد اربعین می‌تواند به «احیاء هویت فراملی شیعیان» کمک کند و «مناسبات و روابط سیاسی کشورهای شیعی را تقویت بخشد»؛ این موضوعات به نوعی از جمله مهمترین زمینه‌ها و عوامل بسترساز شکل‌گیری ابر رویداد اربعین بوده است. البته مسائل و موضوعات متفاوت دیگری در این زمینه می‌توان مطرح کرد و آن هم مستلزم گسترده‌تر کردن دامنه مطالعات در باب این موضوع است. اربعین به عنوان فرصتی جدید و جمعی سالانه فرصتی برای بازنمایی وحدت شیعی در برابر دیگری مذهبی و دیگری دینی و دیگری سیاسی فراهم می‌آورد. این نوع تحلیل از اربعین به خصوص در سالهای اخیر با اوج گرفتن تنش‌های مذهبی در منطقه و به وجود آمدن و قدرت گرفتن پدیده داعش به عنوان پدیده‌ای سلفی با گرایش‌های ضدشیعی قوی، ضریب اثرگذاری قوی‌تری یافته است.

روی هم رفته، می‌توان گفت نتایج این تحقیق نشان داد که قدرت، دارای ابعاد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری به هم پیوسته‌ای است. در چارچوب رقابت‌های ژئوپلیتیکی، کشورهایی که از ساخت‌های تاریخی، اعتقادی و نرم‌افزاری قدرت بهره می‌برند، در عرصه‌ی تصویرسازی و پرستیز قدرت و نفوذ، از اعتبار بیشتری در صحنه نظام جهانی برخوردار می‌شوند. در این راستا، اربعین حرکت هویتی اصیل است که در طول تاریخ اسلام در بین مسلمانان خصوصاً در متن اجتماعات شیعیان جاری بود. این جریان را می‌توان در شعارهایی که داده می‌شود مشاهده نمود. مناسک عزاداری و زیارت در بین شیعیان عموماً در سطح محلی اجرا می‌گردد اما اربعین این فرصت را به وجود آورده که در یک زمان، جمع عظیمی از شیعیان از کشورهای مختلف در محدوده جغرافیایی نسبتاً کوچکی (مسیر نجف تا کربلا) به نیت زیارت امام حسین (ع) گردهم می‌آیند و یکدیگر را ملاقات می‌کنند. اظهارات شرکت‌کنندگان در این تجمع بزرگ حاکی از برانگیختگی عاطفی، جذابیت، لذت، شگفتی‌آفرینی و فهم‌ناپذیری حاصل از مشارکت در آن است. در واقع در منظومه تبلیغی جمهوری اسلامی، پیاده روی اربعین به مثابه یکی از مظاهر قدرت نرم شیعیان تلقی شده و به همین جهت بر برگزاری هرچه گسترده‌تر آن تأکید می‌شود. تصادفی نیست که مقطع اوج-گیری و رشد این آئین درست مصادف با سال‌هایی است که ایران شرایط حساسی را در منطقه تجربه کرده و در قالب گفتمان مذهبی مدافعان حرم، مبارزه با گروه‌های رادیکال سلفی همچون داعش نیز بر حساسیت شرایط این مقطع افزوده است. بنابراین، دستاوردهای علمی و پژوهشی تحقیق حاضر را می‌توان اینگونه برشمرد:

اربعین، به عنوان یکی از مهمترین حوزه‌های ژئوکالچر شیعه محسوب می‌شود. به این نحو که راه‌پیمایی اربعین یکی از نمودهای بارز تحرک شیعه از جغرافیای سخت سرزمینی به جغرافیای نرم باورهای شیعیان و پیوند این دو مهم است، این ترجمان قدرت ژئوکالچر شیعه است. این موضوع نشان می‌دهد ظرفیت بازیگری در جهان تشیع فراتر از مرزها به حوزه‌های فراسرزمینی نیز تسری می‌یابد و برای رسیدن به موضوعات گفتمان فاصله زیادی وجود ندارد. شیعیان از بازیگران متفرق جدا شده با مرزهای دولت-ملت در حال تبدیل شدن به یک واحد فرهنگی مستقل با وزن ژئوپلیتیکی قابل توجه هستند. این موضوع به معنی از بین رفتن مرزهای سرزمینی نیست، به عبارت دیگر هیچ منافاتی بین داشتن مرزهای سرزمینی و داشتن یک موجودیت واحد فرهنگی وجود ندارد. به نظر می‌رسد که اتحاد ژئوپلیتیکی جهان اسلامی در قالب کلیت جهان اسام به دلایل متعدد از جمله حضور برخی بازیگران منفعت‌محور اتفاق نیفتاد، این بار در ژئوپلیتیک شیعه در حال رخ دادن است.

References

- Ahmadi, Abas & Others .(2013). Iran's cultural and religious traditions abroad after the Islamic Revolution. *Journal of New Attitudes in Human Geography*. Volume 5, Number 4 - Issue 20, Fall 2013. [In Persian].
- Akbari, Peyman & Nazari, Mohammad .(2016). Shiite-Islamic Tourism A Strategy in the Development of Islamic Awakening among Muslim States. *Journal of Management and Entrepreneurship Studies*, Second Year, No. 1, Spring 2016. [In Persian].
- Bad, Mahdieh (2019). Arbaeen Superhero, a manifestation of religious tourism. *The Art and Civilization of the East*, Seventh Year, No. 23. [In Persian].
- Bad, Mahdieh (2019). Understanding Pilgrims' Living Experiences in Arbin 1395. *Bagh Nazar Journal*, Fifteenth Year, No. 68. [In Persian].
- Bavir, Hassan & Others .(2019). An analysis of the geocultural relations of Iran and Pakistan with emphasis on Shiite religion. *Journal of New Attitudes in Human Geography*. Volume 11, Number 2 - Consecutive Issue 42, Spring 2019. [In Persian].
- Christia, Fotini. & others.(2016). To Karbala: Surveying Religious Shi'a from Iran and Iraq. Political Science Department at the Massachusetts Institute of Technology.
- Dittmer, Jason & Nicholas Gray. ۲۰۱۰, *Popular Geopolitics* ۲۰۰: Toward New Methodologies of the Everyday, *Geography Compass*, ۸/ ۱۱, pp ۱۶۲۲-۱۶۶۸
- Emami, Seyyed Majid and Ghiasi, Hadi (2017). Civilizational Convergence through Pilgrimage; Emphasizing on Arbineh Pilgrimage. *The Journal of Religion and Cultural Politics*. Issue 9, Fall and Winter 2017. [In Persian].
- Fayaz, Ibrahim & Rahmani, Jabar .(2006). The mourning and discourse of Karbala in the suburban suburbs. *Quarterly Iranian Cultural and Communication Studies Association*, No6. Fall. [In Persian].
- Ghorbani, Ghdratallah .(2016). Ashura movement and our religious and political rationality. *Quarterly Political Science University of Bagherol-ulum*, No47, summer. [In Persian].
- Heydari, Ibrahim .(2017). Sociology of Hosseini's mourning; Religious and socio-political dimensions of Hosseini's mourning ceremony in Iraq. *Collections of Karbala Research Papers*. Mashad: Behnashr Publications. [In Persian].
- Heydarnia, Mohsen .(2016). How to turn the Karbala incident into the school of Ashura by Imam Hussein. *Hosseini Educational Research*, first year, No 3. Fall. [In Persian].
- Homayun, MohamadHadi & Bod, Mahdieh .(2016). Explaining the dimensions of the spiritual journey of Arbaeen as a cloud event for religious tourism. *mosque & Mahdavyat Quarterly*, Year1, No2, Fall. [In Persian].
- Jafarian, rasul .(2010). Reflections on the Ashura movement. *Tehran:nashre Elm*. [In Persian]

- Jafarian, rasul .(2011). Shia Atlas. Tehran: Geographic Organization of the Armed Forces. [In Persian].
- Jamali, Mostafa .(2016). The role of Arbaeen in the engineering of Islamic civilization. mosque & Mahdavyat Quarterly, Year1, No2, Fall. [In Persian].
- Javadi Amoli, Abdullah (2016). The flourishing of reason in the light of the Hosseini movement. 13th Edition, Qom: Esrae Publishing Center. [In Persian].
- Javadi Moghaddam, Mehdi (2012). The New Geopolitics of Shi'ism in the Middle East and Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran. Geopolitical Quarterly, Eighth Year, No. 2, Summer 2012. [In Persian].
- Joneidi, Reza .(2018). General Geopolitics; An Introduction to Geopolitical Framing Practices. First edition, Tehran: Imam Hussein University of Publications. [In Persian].
- Jones, Martin & Woods, Maikel .(2005). An Introduction to Political Geography. Tehran: University of Tehran. [In Persian].
- Kahirdeh, Nasim & Bahar, Mehri .(2010). Analysis of Discourse Types Affecting the Content of Ashura Rites through Discourse Analysis of Related Issues Related to Ashura, Youth Research Double Digest, No5, Fall. [In Persian].
- Karimi, Abolfazl .(2017). The role of Iran in the identification of the security-assisted security unit. Quarterly journal of nations, No20, Summer. [In Persian].
- Kramer, Martin (2014), "Shia, Resistance and Revolution", Middle Eastern Studies, Vol. 25, No. 2.
- Mahkoui, Hojat (2012). Explaining the Role of Religion from a Geopolitical Perspective in the Middle East; A Case Study of Shiite Religion. Middle East Studies Quarterly, Nineteenth Year, No. 2, Summer 2012. [In Persian].
- Mazaheri, Mohsen Hesam (2018). Proceedings of the Arbaine Sociological Meditation Walk. Isfahan: Arma Publishing. [In Persian].
- Mazaheri, Mohsen Hesam. (2016). Encyclopedia of Shiite Bounty. Tehran: Kheimah Publications. [In Persian].
- Mirshahi, Sina .(2017). A reflection on the sources and historiography of Ashura in the first two centuries of Islam. Hosseini Educational Research, second year, No 7. Fall. [In Persian].
- Mirzaei, Jamshid .(2015). Sociology of Cultural Diversity in Ashura Mourning in Recent Iran. Iranian People's Culture Quarterly, No 42&43, Fall&Winter. [In Persian].
- ModaresBostanabadi, MohamadBagher .(2001). City of Hossain . Qom: Daralelm Publications. [In Persian].
- Mohammadi Siret, Hussein (2016). My baseball in a battleship: battleships and infields. Journal of Mosque and Mahdism, Issue 2, Fall and Winter 2016. [In Persian].
- Morgenta, Hans. (2000). Politics among nations. Tehran: Ministry of Foreign Affairs Press Center. [In Persian].
- Mortazavi, Zia (2003). Ashura Reflection on Shia Political Jurisprudence. The Islamic Government Quarterly, No. 27, Spring 2003. [In Persian].
- Nami, Mohamad Hassan .(2013). Shiite geopolitics with emphasis on the role of pilgrims in the shrine of Razavi (Mashhad). Journal of New Attitudes in Human Geography. Volume 5, Number 3 - Issue 19, Summer 2013. [In Persian].
- PisheFard, Jafar (2003). Pathology of Ashura Political Culture. The Islamic Government Quarterly, No. 27, Spring 2003. [In Persian].
- Rahmani, Jabbar (2018). Post-Shiite Shi'ism and the End of the Shiite Geography Regrets Syndrome. Proceedings of the Arbaine Sociological Meditation Walk. By the efforts of Mohsen Hesam Mazaheri. Isfahan: Arma Publishing. [In Persian].
- Razavi Zadeh, Neda (2018). I have been invited to the suffering pilgrimage. Proceedings of the Arbaine Sociological Meditation Walk. By the efforts of Mohsen Hesam Mazaheri. Isfahan: Arma Publishing. [In Persian].

- Sarvar, Seyyed Amir Hossein, Hamze, Farhad and Hfeznia, Mohammadreza (2019). Interventional trans-regional behaviors in Iran and Azerbaijan Cultural Geopolitics, Quarterly of New Attitudes in Human Geography, 11(3): 61-86 [In Persian].
- Shekarchi, Ahmad (2018). Arbaeen hosts. Proceedings of the Arbaine Sociological Meditation Walk. By the efforts of Mohsen Hesam Mazaheri. Isfahan: Arma Publishing. [In Persian].
- Solaimaniyah, Mehdi (2018). Arbaeen; Knowledge and ignorance from a social perspective. Proceedings of the Arbaine Sociological Meditation Walk. By the efforts of Mohsen Hesam Mazaheri. Isfahan: Arma Publishing. [In Persian].
- Taher, Ala (2017). The growth of the political role of Islamic cities; Karbala is an example of these cities. Collection of Karbala Research Articles "Karbala Yesterday, Today". Translated by Ahmad Natanzi. First Edition, Mashhad: Astan Qods Razavi Islamic Research Foundation. [In Persian].
- Taheri, Masoud, Heidari, Gholamreza, Ezzati, Ezzatollah (2018). Explanation of world power equations in geo-culture settings: competition or cooperation, Quarterly of New Attitudes in Human Geography, 10(4): 163-191. [In Persian].
- Tarbin .(1950). Hossein's policy. Tehran: Ketabforushe Tehrani. [In Persian].
- Timothy , Dallen J & Olsen , Daniel H.(2013). Tourism, religion and spiritual travel. Tehran: Jameehshenasan Publications. [In Persian].
- Touel, Francois .(1997). Shiite geopolitics. Tehran: Khavaran Publications. [In Persian].
- Yousefi, Ali and Sediq Oroui, Gholamreza and Kohanal, Alireza and Makri Zadeh, Fahimeh (2012). Experimental Phenomenology of Imam Reza (AS) Pilgrimage. Iranian Journal of Social Studies, Volume 6, Issues 3 and 4, Fall and Winter 2012. [In Persian].
- Zarghami, Barzin & Shoushtari, Mohammad Javad & Ansari Zadeh, Salman. (2014). Shiite geopolitics or the Shiite crescent (basics, goals and approaches). Journal of Human Geography Research. Volume 46, Number 1, Spring 2014. [In Persian].